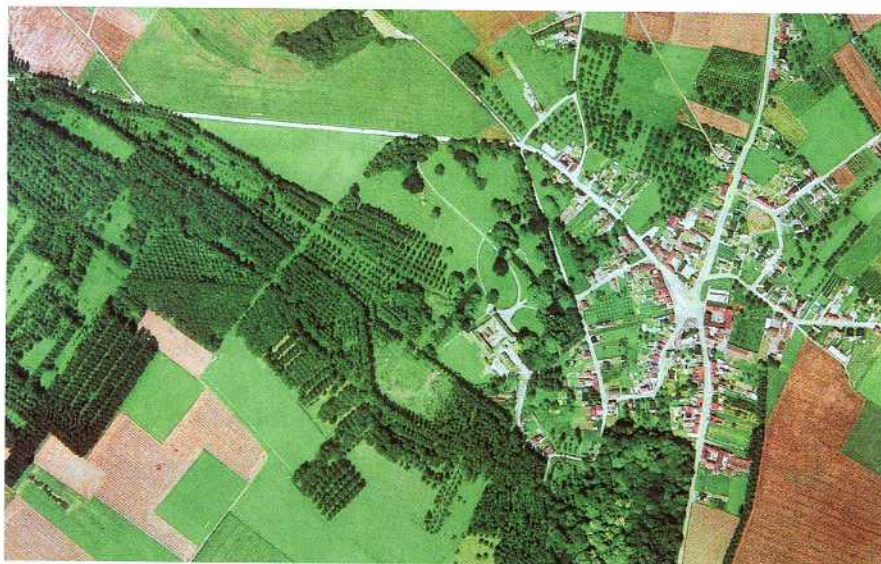

Chris De Maegd (1)

RAADSELS EN RAFELS ROND HET KASTEEL EN HET PARK VAN VEULEN IN HEERS

►
Het orthofotoplan
(1981) met het
domein van Veulen

Elke geschiedenis laat sporen na. Die sporen zoeken, proberen te lezen en te begrijpen en het resultaat in zijn context plaatsen en duiden, is een boeiende opgave. Zonder onderzoek tot de laatste vezel en ondanks de vele raadsels, toch een geschiedenis van een kasteeldomein presenteren, is als een nieuw stukje textiel weven met slechts enkele rafels van het oude en toch hopen dat het verloren origineel geëvenaard wordt...

Dat is het geval voor deze geschiedenis van het Limburgse Veulen, een domein dat kort geleden van eigenaar wisselde en waarvan de restauratie van de gebouwen en het park momenteel voltooid worden (2). Het was nog nooit eerder onderwerp van studie en de

betrokken familiearchieven, hoewel gedeponeerd, zijn nog niet geïnventariseerd (3).

Het kasteel ligt op een boogscheut van dat van Heers (4) en bezit een park in landschappelijk stijl van een 12-tal ha als onderdeel van een groter domein. We kwamen een 18de-eeuws tuinontwerp op het spoor en een 20ste-eeuws ontwerp van E. Galoppin voor de uitbreiding van het park. De problemen die deze documenten stellen zijn de aanleiding voor dit artikel. Parken en tuinen werden aangelegd in functie van het kasteel en van de familie die ze bewoonden. Ook dat stelt hier, bij nader toezien, raadsels. Maar, al bij al, moet men de verbeelding ook niet haar plaats gunnen in de geschiedenis van een plek?

► Luchtfoto van het kasteel van Veulen vanuit het noordoosten, rond 1999 (Archief Monumenten en Landschappen)

DE KASTEELHEREN

Het domein ligt in een moerassige plek in de vallei van de Veulense of Heersebeek, die zich iets noordelijker in de Herk stort en de westelijke begrenzing van het goed vormde. De kasteelgrachten bezaten een eigen bron en waren (en zijn nog) met de beek verbonden. De waterbeheersing bleef trouwens een voortdurende bekommernis en een twistpunt met het stroomopwaarts gesitueerde kasteel van Heers (5).

Veulen (6) was sedert 1219 een Brabants leen dat juridisch tot het beroepshof van Vroenhoven behoorde en door de Vrede van Munster (1648) bij de Verenigde Provinciën werd ingedeeld, wat lang en tot het verdrag van Fontainebleau (1785) tot conflicten leidde. Op de Ferraris kaart (1774-1775) is Veulen (Fologne) dan ook als 'Hollandse enclave' aangeduid. De heerlijkheid zelf, waarvan Jan van Gutschoven (†1376) de eerst vermelde heer was, werd achtereenvolgens vererfd door de families de Merode, Berlo en Argenteau.

In 1712 werd Veulen verkocht door Florimond Claude de Mercy (1666-1734), veldmaarschalk in het Oostenrijkse leger, die zelf het goed had geërfd van zijn kozijn Robert Ernest d'Argenteau (†1690), commissaris-generaal van militaire zaken in het Prinsbisdom Luik (7). De nieuwe eigenaar was Philippe Balthasar baron van Villers; echter niet voor lang want in 1735 kwam het goed weer in handen van Florimond Claude's adoptiefzoon Antoine Ignace Charles Auguste d'Argenteau (1692-1767) (8). Hij plaatste de Mercy voor zijn eigen naam, doorliep een succesvolle militaire carrière in dienst van de Oostenrijkse Habsburgers,

► De kasteelgevel tussen de tweehoektorens en met de poorttravee (foto O. Pauwels)

nam zo aan de vele veldtochten van de 18de eeuw deel, ook aan de krijgsverrichtingen in de Zuidelijke Nederlanden in de periode 1745-1748. Zo moeide hij zich tussendoor – oorlogsvoering was toen geen full-time bezigheid – met het kasteel van Veulen, zijn wapenstein met het jaartal 1747 getuigen daarvan. Hij bezat hier te lande (in Argenteau (9) bijvoorbeeld) nog andere en ook belangrijker bezittingen dan Veulen. Tenslotte stierf hij door keizerin Maria Theresia tot veldmaarschalk benoemd, vredig op zijn landgoed in Hongarije.

Zijn enige zoon Florimond Claude Charles de Mercy Argenteau (1727-1794) was zijn erfgenaam en werd heer van Veulen in 1767 (10). Hij was in diplomatieke dienst van het Oostenrijkse hof, was jarenlang zaakgelastigde van Wenen aan het Franse hof en verbleef daarom van 1766 tot 1790 haast onafgebroken in Parijs. Hij liet er een hotel bouwen dat in 1778 was voltooid en bezat in Chennevières bij Parijs een *maison de campagne*. Slechts de vier laatste jaren van zijn leven verbleef hij, omwille van de revolutionaire gebeurtenissen regelmatig in Veulen en hij stierf tijdens zijn laatste missie naar Londen.

Zijn testament stelde een familielid, François Joseph de Mercy Argenteau (1780-1869), als universeel erfgenaam aan. De erfenis was zeer aanzienlijk, het testament werd juridisch aangevochten en zou pas drie jaar later rechtsgeldig worden verklaard, onder meer dank zij de inzet van de familie Claes, die al van in de 17de eeuw rentmeesters leverde voor het domein in Veulen (11). In 1815 wordt van François Joseph een profiel geschetst door de commissaris van koning Willem I, die op zoek is naar medewerkers voor zijn hof, zijn grondwet en zijn administratie. François Joseph de Mercy Argenteau wordt een enorm fortuin toegeschreven van 150.000 florijnen (een fameus bedrag), een hoog maatschappelijk aanzien, eerlijkheid en toewijding. Hij was ambassadeur geweest van Napoleon aan het Beierse hof en hij verenigde '*la facilité de s'exprimer et le meilleur ton*'. Niet te verwonderen dus dat hij ondanks zijn 'Franse' verleden benoemd werd tot Groot Kamerheer aan het Oranjestad (12). In 1830 bij de creatie van België trok hij zich terug op het voorvaderlijk kasteel van Argenteau. Veulen, toen gelegen in het departement van de Nedermaas, bezat hij sedert 1803 en had hij al in 1809 verkocht.

De nieuwe eigenaar was Joseph André de Donnea, ridder, handelaar en '*propriétaire*' gevestigd te Luik (1772-1836). Hij behoorde tot een familie die

▲
De formele 18de-
eeuwse toegang met
het gerestaureerde,
19de-eeuwse
neoclassicistische
kasteelhek
(foto O. Pauwels)

sedert 1606 in Luik was gevestigd en bedrijvig was in de ijzerverwerking en handel (13). In 1836 kwam het door vijf generaties verzamelde patrimonium samen in handen van Joseph André's broer Charles de Donnea (1776-1857). Bij zijn dood in 1857 kon die elk van zijn zes kinderen een kasteel nalaten. Veulen en het voorvaderlijk hotel in Luik waren het erfdeel van zijn oudste zoon Alexis (1811-1880), die al vanaf 1836 het beheer van Veulen waarnam. Zijn nakomelingen bewoonden het kasteel tot het in 2001 in nieuwe handen overging.

DE TOEGANGEN

De toegangen tot het kasteeldomein zijn gediversifieerd en reveleren op zich al een stukje ontwikkelingsgeschiedenis van het domein. Er zijn vandaag twee toegangen aan de L-vormige Kasteelstraat, één ten oosten en één ten zuiden, allebei 18de-eeuws, plus één aan de Veulenstraat, gerealiseerd na de noordelijke uitbreiding van het park in het eerste kwart van de 20ste eeuw.

Aan de Veulenstraat is de oprit aangegeven door een smeedijzeren hek tussen vier lage bakstenen pijlers met vlakke deksteen. De vaste hekken zijn van eenvoudig stijl- en regelwerk met gepunte onderspijltjes en ronde spijlen met lanspunten; het brede poorthek onderscheidt zich door de getorste onderspijltjes en een kleine krul ter ondersteuning van de bovenregel.

▲ Het kasteel van Veulen rond 1800, zoals Philippe de Corswarem het zag (Brussel, Koninklijke Bibliotheek, Prentenkabinet)

Environs de St. Trond.

Château de Fologny

▲ Ansichtkaart (midden 20ste eeuw) vanuit het noordoosten, met bij de gevel de rij laurieren in kuip (Archief Monumenten en Landschappen)

Rond 1880, vermoedelijk parallel met de interieurvernieuwing, kreeg de 18de-eeuwse formele toegang aan de Kasteelstraat een typisch kasteelhek in neoclassicistische stijl. De inrijpoort en de afsluithekken aan weerszijden, zijn gevat tussen vier hekpijlers en vormen samen een kleine excedra die de inrit voor rijtuigen moest vergemakkelijken. De

▼ De poorttravee verdeelt het kasteel in een herenverblijf links en dienst-vertrekken rechts (Archief Monumenten en Landschappen)

vaste hekken en de poortvleugels volgen hetzelfde model: vierkant stijl- en regelwerk van smeedijzer voorzien van een krul tussen de dubbele onderregels en van lelies op de spijlen. De hekpijlers zijn van baksteenmetselwerk met sokkel, speklagen, deksteen en bekronende vazen van witte natuursteen met typische classicistische decoratiemotieven, vandaag geheel gerestaureerd. De poortpijlers zijn beveiligd door geprofileerde schampstenen van blauwe hardsteen. De oude rechte oprit naar de kasteelpoort vertrekt als dreef, loopt over een 18de-eeuwse bakstenen boogbrug over de oude wal, verankerd met zware boogstenen van gebouchardeerd arduin, en is beschaduwd door enkele hoge bomen. De dreef eindigt niet zoals op de tekening van Philippe de Corswarem (1759-1839) bij de kasteelpoort, maar bij het grasveld.

De tweede toegang aan de Kasteelstraat, maar ten zuiden, ook kort, recht en 18de-eeuws, wordt begeleid door de nog steeds open oostelijke, smalle grachtarm en leidt naar de inrijpoort in de zuidelijke neerhofvleugel.

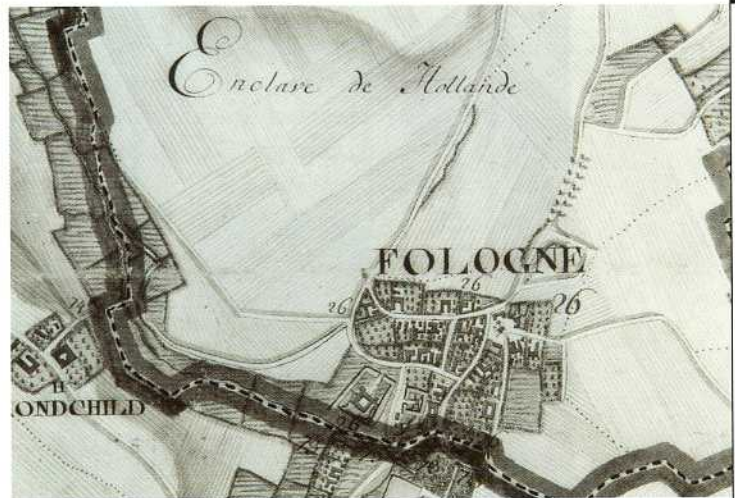
In deze 18de-eeuwse opsplitsing van toegangen is Veulen een vroeg voorbeeld. Kastelen met een middeleeuws verleden – wat in Veulen het geval is, hoewel niets zichtbaars daarvan overbleef – bezaten doorgaans de neerhof-opperhofstructuur, waarbij het kasteel slechts over het neerhof bereikbaar was. Pas halfweg de 19de eeuw werden gemeenschappelijke opritten gesplitst en kregen kastelen een afzonderlijke toegang, meestal een lange oprijlaan door het park, gecreëerd ter gelegenheid van de verlandschappelijking van de omgeving en van een heroriëntering van het kasteel zelf (14).

HET KASTEEL VANDAAG

Het kasteel heeft de allure van een herenhoeve (15) en bestaat uit vier vleugels en twee hoektorens in late Maasstijl rond een geplaveide binnenkoer. Het uniforme gebruik van baksteen, blauwe hardsteen en leien, gootlijsten op houten klossen en overhoekse muizentand voor de hoevegebouwen, zorgen voor een homogeen uitzicht; dat is bedrieglijk, want er is een oudere kern aanwezig (16). Ook grepen er einde 19de eeuw aanpassingen plaats waarbij de uniformiteit misschien wel werd nagestreefd en een handje geholpen. Die homogeniteit werd rond 1880 – 1900 verzekerd door een witte afwerkinglaag op de gevels met zichtbaar gelaten natuursteen – gedocumenteerd door foto's –; deze witte afwerking zorgde er voor dat het kasteel vanuit het park en van op de straat oplichtte in zijn groene omgeving en er een dialoog ontstond tussen architectuur en natuur. In de eerste helft van de 20ste eeuw, toen tegen de ramen met achtruiters een kleine roede-verdeling werd geplaatst en ook het metsel- en voegwerk plaatselijk werd vernieuwd, kwam er een verhullende, rode afwerkinglaag. Op haar beurt verdween dit rode aspect bij de huidige restauratie die opteerde voor blote baksteen en nieuw voegwerk.

De datering van de gebouwen is op het eerste zicht voor de hand liggend (17), maar bij nader toezien toch problematisch (18).

De oostelijke vleugel van twee bouwlagen onder een leien zadeldak met wolfseinden, herbergt de woning en onderscheidt zich door de hoektorens die drie bouwlagen tellen onder een mansardedak met uibekroning en smeedijzeren windvaan met een uitsparing voor het wapenschild Mercy Argenteau. De voorgevel wordt geaccentueerd door de poortdoorgang, beveiligd door schampstenen. De poort bezit een classicistische omlijsting in blauwe hardsteen met ingediepte voegen en haar geringde pilasters op sokkels lopen in de bovenverdieping door, onderbroken door een kroonlijst boven de poort. Het gietijzeren kruis (19) op de dakkapel boven de poorttravee maakt duidelijk dat hier de huiskapel ligt. Ze wordt verlicht door twee rechthoekige venstertjes, aan weerszijden van een wapenstein met het gekroonde en tussen twee griffioen gevatte wapen Mercy Argenteau (20). Het is omringd door een reeks militaire attributen (sabel, trompet, kanon, stamper, lans, vlag, hellebaard, klaroen en spade) met in de benedenhoeken het jaar 1747. Toen was Antoine Ignace Charles de Mercy Argenteau heer van Veulen.

▲ Het kasteeldomein van Veulen op de kaart van Ferraris (1774-1775), de oriëntatie moet licht naar rechts gecorrigeerd worden

Deze poort verdeelt de woonvleugel in twee: links het herenverblijf van negen traveeën plus de zuidelijke hoektoren en rechts de dienstwoning van drie traveeën plus de hoektoren. Links bleven de kruisen kloosterkozijnen bewaard. In het herenverblijf is dit niet het geval, hier verdwenen de kruisen en werden de vensters verlaagd en sommige omlijstingen zouden wel eens hergebruikt materiaal kunnen zijn. Dat de wijzigingen niet samen gebeurden illustreert Philippe de Corswarems tekening (21). Daarop zijn de kruisen al wel verdwenen maar slechts één venster werd tot deurvenster verlaagd; raar genoeg tekende hij de wapenstein van 1747 niet, maar van op enige afstand valt die echter moeilijk te onderscheiden.

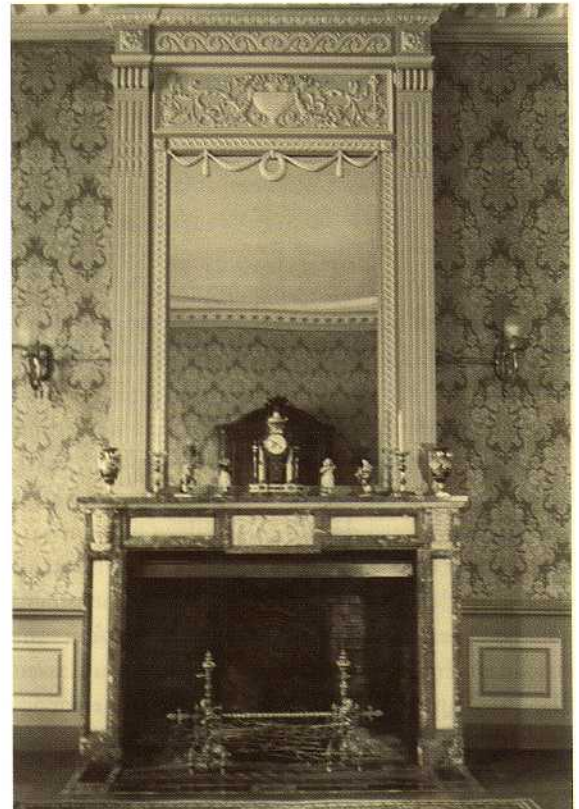
In de zuidelijke hoektoren is een wapenstein ingemetseld met het inschrift Ian François Baron Dargentia / Agnes Ernestine Contes De Rivir A°1669 (22). Hij zou afkomstig zijn van de watermolen "Wijngaerde" die begin van de 20ste eeuw werd gesloopt en bij de heerlijkheid Veulen hoorde. Hij reveleert een huwelijksband met de familie van het naburig kasteel van Heers.

BOUWACTIVITEITEN

Uit een boedelinventaris van het kasteel, gedateerd 15 november 1730 (23), krijgt men de indruk van een vrij klein huis met een neerhof, en van een nog niet helemaal voltooide bouwcampagne. Het huis bestaat beneden uit een 'Sael', een voorkamer, een cabinet, een nieuwe keuken; boven links een voorkamer, een achterkamer en een grote kamer uitgaand op een portaal of gang en rechts een tweede kamer; verder zijn er twee 'oude' kamers, een 'oude' zolder en een kamertje (vermoedelijk allemaal

▲ De schouw van het haardplaats en
grote salon met de neoclassicistische
wapenstein in de houten decoratie

▲ De schouw in het behang van
kleine salon met Revailon
het hergebruikt

boven), en beneden nog een 'voorhuys', een 'oude coockeucken', een kelder en een wijnkeldertje. Het zijn heel wat minder vertrekken dan in de lange woonvleugel van vandaag en hun distributie noch hun inboedel geven blijk van enige moderniteit. Bij het neerhof worden een oven, een koetshuis, een schuur, een kamer naast de poort en een 'nieuw remiss' vermeld. Te oordelen naar de bouwmaterialen die in verschillende vertrekken opgetekend wer-

▼ Detail van het neoclassicistisch behangpapier in de kleine salon

den (bakstenen, blauwe natuurstenen, blauwe vloerstenen, eiken timmerhout, eiken planken en rijshout) is de vernieuwing – bevestigd door de formulering van oude en nieuwe vertrekken – nog niet voltooid. In 1730 was baron de Villers de eigenaar, maar vijf jaar later komt Veulen weer in handen van de familie die hem in 1712 het domein had verkocht.

Rond 1740 wordt Veulen beschreven in *Les Délices du pays de Liège* (24), maar de Saumery publiceert er helaas geen tekening bij en vermeldt niets over ruïneuse gebouwen of nieuwbouw. Hij beschrijft wel de ligging in een zeer vruchtbare streek en ook de wegen er naar toe: "... telle est la situation du château de Fologne dans un terroir assez bas, qu'enferme un large fossé plein d'eau. De longues allées de haute futaie bordent les chemins qui y conduisent et lui donnent l'apparence d'un bois; quoique ce château ne soit plus aujourd'hui la demeure de ses maîtres ...". En hij vermeldt dat generaal majoor graaf d'Argenteau, erfgenaam van veldmaarschalk Florimond-Claude de Mercy er de eigenaar van is. Die generaal majoor is de reeds vermelde Antoine Ignace Charles de Mercy Argenteau, de latere veldmaarschalk.

▲ Een opname van rond 1880-1900 van de oprit naar het erf als een dijk tussen de twee haalse armen van de gracht; de gebouwen zijn witgekalkt (Archief Monumenten en Landschappen)

In geschreven documenten is er in 1747 sprake van een herenkwartier (25) en de pachtvoorwaarden van Veulen zijn anders na dan vóór 1747; de pacht wordt van dan af ook verhoogd van 1600 naar 1700 fl. In het contract dat in 1743 werd afgesloten liep de pacht voor “*château, cense, jardin*” etc. Na 1747 wordt wel ‘*la demeure du censier*’ contractueel vermeld, maar worden het ‘*quartier de maître*’ en de ‘*grand jardin*’ (daarmee wordt doorgaans een parterretuin bedoeld) expliciet uitgesloten. In 1752 zijn de bossen, het herenkwartier, de remise en de paardenstallen naast de schuur en de grote tuin, niet inbegrepen in de pacht. In een nog later, niet gedateerd document suggereert de rentmeester dat de graaf “*le quartier de maître au château de Fologne avec la chasse, la pêche, le grand jardin et les étangs*” afzonderlijk zou kunnen verhuren om de inkomsten van Veulen te verbeteren; Veulen werd kort daarop, in 1809 verkocht (26).

Men mag dus besluiten dat er een substantiële wijziging gebeurde tussen 1743 en 1747, allicht een afronding van de vernieuwing die al vóór 1730 was gestart, maar waarvan in *Les Délices* niet wordt gerept.

Dat er in Veulen in de jaren 1740, maar ook later, in de jaren 1779-1793, enige bouwactiviteit was, blijkt ook uit de correspondentie van Antoine Ignace Charles (eigenaar sedert 1735) en van Florimond Claude Charles de Mercy Argenteau (eigenaar sedert 1767) met hun rentmeesters Claes. Daarin is sprake van plannen, bouwmaterialen en

instructies voor vernieuwingen (27). In deze twee perioden kunnen inderdaad de hoevegebouwen met hun steekboogvormige of rechthoekige omlijstingen, gedateerd worden; de torens en de woonvleugel met hun kruisvensters zijn daar echter te archaïsch voor, die hernemen allicht een oudere typologie. De distributie van de *en suite* salons op het gelijkvloers en de inrichting van de bovenverdieping behoren tot vandaag echter tot de 18de-eeuwse typologie. De kamers boven geven ook nu nog alle uit op dezelfde lange gang met vensters op de binnenkoer; ze bezitten een bedalkoof tussen het *cabinet de toilette* en de *garderobe* in eenvoudig timmer- en schrijnwerk. Het interieur van de kapel met haar marmerschildering en haar stucwerk in de zoldering, is laat 18de-eeuws.

Op de Ferrariskaart (1774-1775 voor het Land van Luik) – de oriëntatie van de gebouwen moet worden gecorrigeerd: de twee hoektorens liggen in werkelijkheid ten noordoosten en ten zuidoosten –, vertoont het kasteel de configuratie van vandaag maar het kreeg niet het bijschrift *château*. Het goed situeert zich ten westen van het dorp, links van de omgrachte pastorie en heeft tuinen binnen zijn grachten; er zijn geen tuinen weergegeven aan de voet van de woonvleugel waar vandaag het vroeg 19de-eeuwse parkje ligt.

HET KASTEELINTERIEUR

Bij de eerste kadastrale schatting in 1841 (28) wordt het kasteel als volgt beschreven: ‘*Goed en wel ingerigt, geheel in steenen gebouwt en met schallien gedekt, hebbende beneden een vestibule leidende links naar een voorkamer, van daar naer eene schoone eetkamer en vervolgens naer eene fraeye zael, waer agter nog drie vertrekken zijn; aen den regter kant bevindt zich eenen schoonen keuken, eene waschplaets, eene badkamer en twee andere vertrekken; in de vestibule vind men eenen fraeyen trap die naer boven leid, alwaer men links 7 goede kamers heeft en regts twee en een kapel; boven de eerste verdieping is het zolder. Verders is er een goed koetshuis en stal voor 8 paerden, waerboven drie vertrekken, dienende voor knechts, boven die vertrekken hooizolder; het is op eenen laegen en vochtigen grond gelegen.*’ Sedert de beschrijvingen van 1730 en 1744 is er dus wel één en ander veranderd.

De salons op het gelijkvloers kregen rond 1880 een nieuwe aankleding in neoclassicistische stijl, eigen aan de *second empire*-tijd: marmeren schouwen met hoge spiegels en decoratief houtsnijwerk op de boezem, lage lambrizeringen, rondlopende plafondlijst-

ten, muurpanelen omlijst met stucwerk en reliëfs in de *supra porte* van de dubbele deuren. In de panelen van het kleinere salon werd het behangpapier hergebruikt uit een slaapkamer met het daarvoor passend thema Afrodite en Eros; het is papier in arabesken stijl met boeketten, vogeltjes en slingers, geproduceerd vanaf 1789 in Parijs in het atelier van Jean Baptiste Reveillon (1725-1811), dat na de Franse revolutie werd verder gezet door de firma Jaquemart et Bénard (29). Voor de decoratie en de aanpassing aan de heersende mode werden de plafonds en de vloeren verlaagd, de kelders werden met afbraakmateriaal dichtgegooid (30), en ook werden de vensters (de kruisen waren voorheen al verdwenen) en hun omlijstingen aangepast; tegen één venster werd een opengewerkt gietijzeren trapje geplaatst en één raam werd tot deurvenster verlaagd; hetzelfde gebeurde in de torenkamer. Dankzij deze deurvensters werd rechtstreeks contact met het park mogelijk, een uiting van een andere houding tegenover en een nieuwe beleving van de natuur.

Een 19de-eeuwse eretrap links naast de poortdoorgang en een 18de-eeuwse kleinere diensttrap met mooie trappaal en balusterspijlen bij de zuidelijke toren, leiden naar de bovenverdieping en de zolder. De bovenverdieping werd ongemoeid gelaten. De traveeën rechts van de poort behielden hun kelder en hun kruisvensters.

Deze herinrichting naar de heersende mode van rond 1880 liep vermoedelijk parallel met de meer permanente bewoning van het kasteel door de familie de Donnea. Het pachterhuis, in de zuidoostelijke hoek, werd toen ook aanzienlijk vergroot (31).

De hele oostelijke vleugel was aanvankelijk slechts één kamer diep; vandaag is dit niet meer het geval, want door een uitbreiding ten koste van de binnenkoer werden in 1910-1912 de *en-suite* salons in het herenverblijf ook via een brede gang bediend (32). Opnieuw een aanpassing aan nieuwe woonnormen.

HET NEERHOF

De functionele opdeling van de toegang, vond de eerste jaren van de 19de eeuw een echo op de gekasseide binnenkoer. Het neerhof (33) bediende de schuur, de stalvleugels en het pachterhuis en het kasteel had na de verwerving door de Donnea, zijn

eigen erfje in de noordoostelijke hoek. Het bediende de kasteelpoort, het wagenhuis en de paardenstal, exclusieve functies voor de heer. Op het perceelsplan van 1810 met de bezittingen van de Donnea, bewaard in het huisarchief (34), bestaat deze scheiding nog niet. Op het enkele jaren jonger Vóór-primitief kadastraal plan bestaat de afscheiding deels uit een L-vormige muur, een gebouwtje in het midden van de binnenkoer en misschien een ronde waterput boven een bron (met afwatering naar de beek). Op het Primitief kadasterplan (35) is de scheiding aangeduid door een doorlopende lijn (een muur of een hek).

De kadastrale schatting beschrijft het kasteel en het neerhof afzonderlijk (36); het neerhof is een *'goede sterke in steenen gebouwde hofstede aan het kasteel gelegen met schallien gedekt, hebbende 3 beneden plaatsen en 2 boven slaapkamers, verders stallingen en schuur in steen en met leyen gedekt'*. Tot voor kort bestond de scheiding uit bijgebouwen en een smeedijzeren poorthek, die bij de huidige restauratie verdwenen. Zo wordt het einde van het boerenbedrijf ruimtelijk vertaald en het nieuwe hagentuintje op de plaats van de mesthoop maakt de verschuiving in gebruik afleesbaar.

De zuidelijke vleugel bevat naast de inrijpoort en het pachterhuis ook de koestal. Een mooie foto van een levering van steenkool aan de neerhofpoort documenteert hier de toestand van vóór 1912, het jaar waarin de onlangs gesloopte open stelplaats en de lage varkensstal, links en rechts van de oprit, kadastraal werden geregistreerd (37). De oprit zelf is een dijk tussen de twee haakse, korte armen van de oude ringgracht die doodloopt op twee tenietlopende bakstenen keermuren. De oostelijke muur schermt tegelijk ook het kasteelpark af en determineert een gekasseid voor-erfje (38) aan de voet van het pachterhuis. Deze muur, die nog bestaat en een deurtje naar het park bezit en steunberen aan de parkzijde, was op Philippe de Corswarems tekening blijkbaar nog in aanbouw.

De schuur met haar drie poorten op het erf, een ongewone dispositie, ligt op de westelijke zijde. Het dakgebinte van het middendeel werd bij de wederopbouw na een brand in 1930 verlaagd (39), zodat de hoeken nu overkomen als twee hogere paviljoenen; dit wordt nog versterkt door hun gewolfd zadeldak met loden pironen en dezelfde gietijzeren windwijzers en geajoureerd wapenschild als op de hoektorens. De blinde westgevel werd benut als fruitmuur voor leipieren, waarvan in 2002 nog enkele exemplaren bewaard bleven.

De noordelijke vleugel herbergt de remise, naast de reeds vermelde paardenstalling en het wagenhuis.

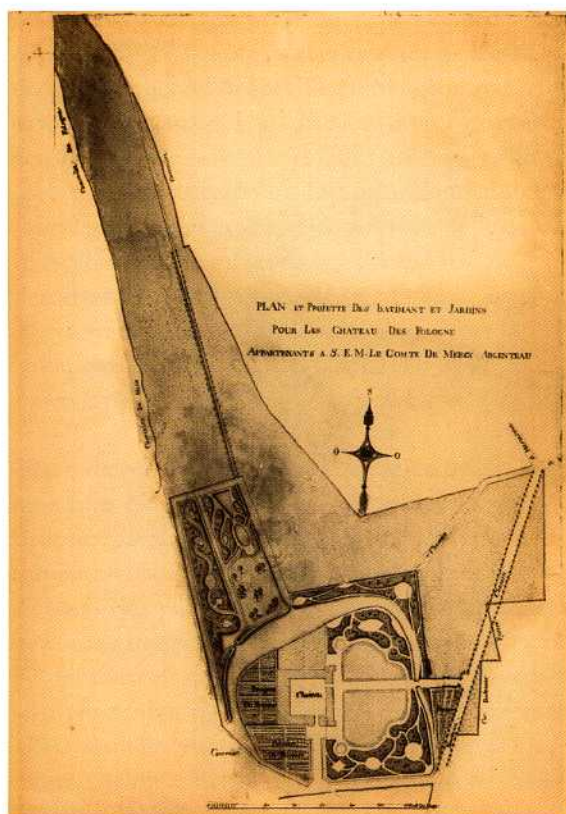
Het ruime brouw- en bakhuis met grote haard (40) en zes zeilgewelven (een schitterend staaltje van baksteenmetselwerk) vormt de symmetrische tegenhanger van het pachterhuis. Het ligt buiten de neerhofpoort, maar leunt er wel bij aan, vermoedelijk omdat tijdens het ancien régime alle dorpeelingen hier hun bier brouwden. In 1865 (41) verliest de brouwerij haar eigen perceelnummer om samengevoegd te worden met de boerderij; we interpreteren dat – het kadaster is immers een instrument voor de inning van belastingen – als het einde van de eigen huisbrouwerij, waar 4 à 5 maal per jaar voor eigen gebruik werd gebrouwd (42).

EEN LAAT 18DE-EEUWS TUINONTWERP

Er bestaat een anoniem, niet gedateerd en niet uitgevoerd tuinontwerp getiteld *'Plan et projette des batimant et jardins pour les chateau des Folognes appartenants à S.E.M le comte de Mercy Argenteau'* (43). Hoewel de oriëntatie van de plattegrond correct is, zijn de letters (S,O,O,M) bij de windroos verwarrend: het noorden ligt boven (al moet het een tiental graden meer naar het oosten liggen dan de S). De oostelijke grens wordt gevormd door de *'Nouveau chemin à Mettecoven'* (de huidige Kasteel-

◀ Het perceelsgewijs plan met de bezittingen van de Donnée in 1810

straat) en ten noorden liggen de dan nog niet tot het domein horende gronden. De schaal aanduiding is in Luikse maten.

Het kasteeldomein beschrijft grosso modo een L waarin het vierkant van de gebouwen en de uitspringende torens duidelijk herkenbaar zijn. In de noordwestelijke arm van de L, door een kanaal in de lengte verdeeld en ook door een kanaal omgeven (de oostelijke arm van de ringgracht is de gekanaliseerde beek die vandaag nog bestaat) wordt ongeveer een vierde van de oppervlakte ingenomen door een grasveld met enkele groepjes bomen en solitaire, duidelijk een aanleg in de nieuwe onregelmatige of 'Engelse' stijl. De rest is vrij archaisch van opvatting, maar met de kronkelende lijn als toegeving aan de nieuwe stijl. De beplanting bestaat uit struikgewas afgewisseld met bomen; ze wordt doorsneden door talrijke waterpartijen (44) (sommige nog geometrisch van vorm) die onderling door kronkelende kanaaltjes verbonden zijn en begeleid worden door smalle paadjes. De aanwezigheid van water is zo dominant, dat drooglegging en waterbeheersing misschien wel de aanleiding voor de opdracht en de inspiratiebron voor de ontwerper kunnen geweest zijn.

Het deel ten oosten is anders. De slotgracht die de Saumery in *Les Délices* vermeldt, is een losser getekende, plaatselijk zelfs vijverachtige gracht die in een wijde boog het kasteel omringt en die ten zui-

◀ Het niet uitgevoerd 18de-eeuws tuinontwerp (bewaarpolaars onbekend), met een foute windroos (het noorden moet boven liggen)

DE BOMEN IN VEULEN

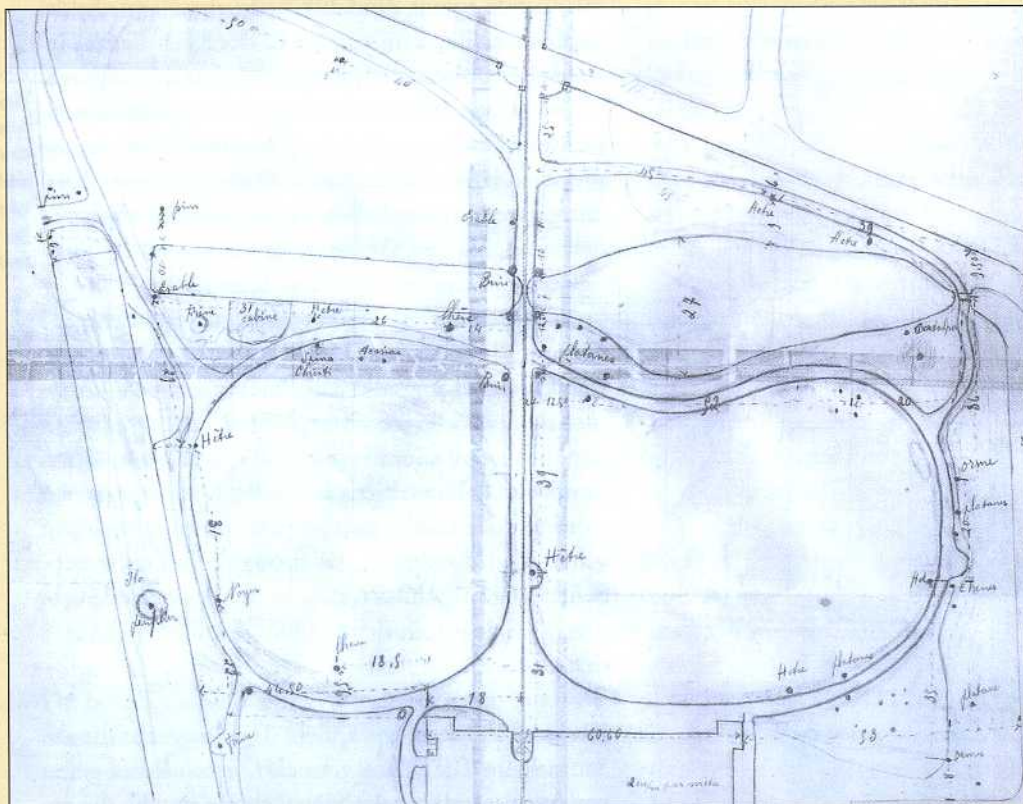
De waardevolste solitaires en bomengroepen groeien in het oudste gedeelte van het park, ze dateren hoogstwaarschijnlijk uit de tweede helft 19de eeuw. De voornaamste werden opgemeten zoals: de monumentale solitaire zomereik (*Quercus robur*) (428 cm) op het knooppunt van de drie parkzones, in een ver verleden geknot op een hoogte van 250 cm, nu opnieuw met een mooie evenwichtige kroon van circa 22 meter doorsnede; een monumentale bomengroep van zes gewone platanen (*Platanus x hispanica*) (dikste exemplaar 455 cm), aangeplant in een ovaal langs het oostelijke ingangsdreefje bij de brug; een monumentale gewone esdoorn met purperrode bladonderzijde (*Acer pseudoplatanus* 'Purpureum') (475 cm) eveneens bij de brug langs het ingangsdreefje; verder nog twee platanen (*Platanus x hispanica*) (424 cm) in de bomenrand langs de zuidelijke grachtarm; een solitaire plataan (*Platanus x hispanica*) (417 cm) in het gazon ten zuidoosten van het kasteel; De rest van het bomenbestand is in een latere fase aangeplant zoals: drie bruine beuken (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') (372 cm, 388 cm en 330 cm)

links en rechts van het wandelpad in de noordoost hoek van het oudste parkgedeelte; een solitaire zil-verlinde (*Tilia tomentosa*) (463 cm) (is in 2003 echter tijdens een storm omgewaaid) en zwarte den (*Pinus nigra* 'Austriaca') (372 cm en 388 cm) in het gazon, eveneens in de noordoost hoek van het oudste parkgedeelte; een mooie solitaire haagbeuk (*Carpinus betulus*) (205 cm) langs het wandelpad ten noorden van het kasteel;

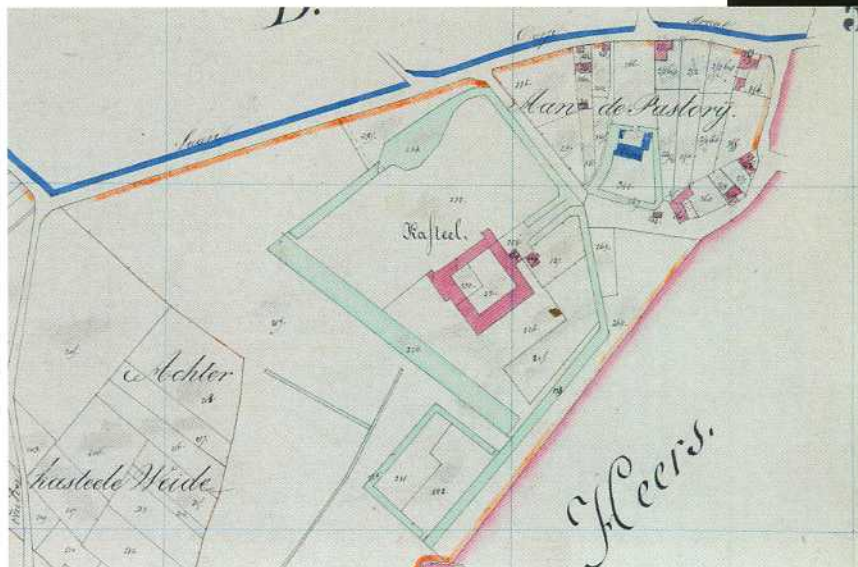
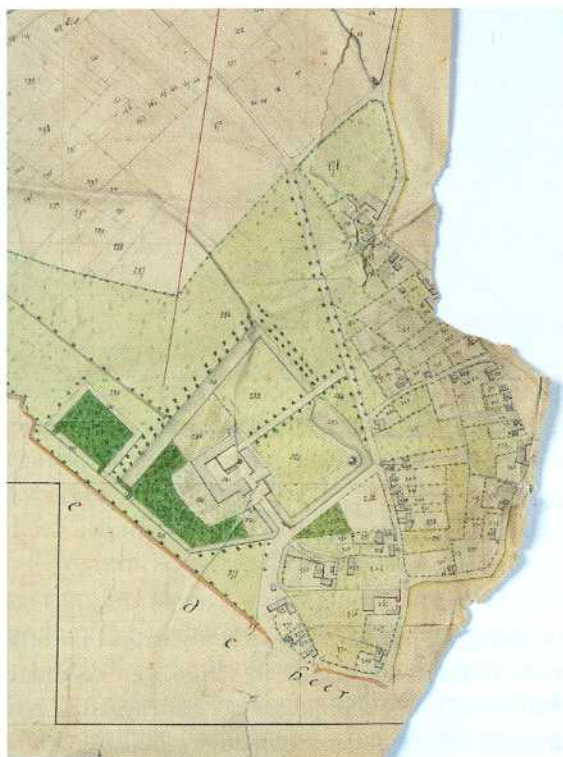
In de noordelijke uitbreiding van het park: witte paardekastanje (*Aesculus hippocastanum*), gewone taxus (*Taxus baccata*), Canadapopulier (*Populus x canadensis*), treurwilg (*Salix alba* 'Tristis'), treures (*Fraxinus excelsior* 'Pendula');

In de voormalige nutstuinen: een rij kerstdennen (*Picea abies*) langs de noordelijke grachtarm, een bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') (293 cm) en een massief van boerenjasmijn (*Philadelphus* sp.) ten noorden van het kasteel en tot slot de mooie solitaire hazelaar (*Corylus avellana*) in de zuidwestelijke hoek.

Myriam Van den Broeck

◀ Potloodschets met het bomenbestand in 1915 door Fernand de Donnea

◀ Het nog figuratief getekende Voor-primitief kadasterplan, vermoedelijk van

vóór 1815 (Hasselt, Archief van het kadaster) (opname Kris Vandevorst)

▲ Het Primitief kadasterplan van Veulen vóór 1830 (Hasselt, Archief van het kadaster) (opname Kris Vandevorst)

den (net zoals vandaag) uitloopt in smalle, beekbrede armen die de oprit naar het neerhof omsluiten. De oostelijke zone is eveneens en aan beide zijden van de vijvergracht beplant met bomen en struikgewas, doorsneden door kronkelpaadjes; die verbinden ronde en ovale open plekken, de '*bosquets*', '*salles*' of '*cabinets de verdure*' uit de klassieke, door Dézallier d'Argenville (45) gepropageerde barokke tuinaanleg. Hun distributie en vorm vertonen een zekere symmetrie, links en rechts van de oprit naar de kasteelpoort. Die oprit doorsnijdt een ruim leeg gehouden grasveld, waarvan de klassieke spiegelboogvorm enigszins is afgerond. Een strakkere, niet ingevulde open plek ligt tussen de gracht en de noordelijke vleugel; zou hier niet de '*grand jardin*' te situeren zijn waarvan in de pachtcontracten van 1747 en 1752 sprake was?

Tegen de nieuwe straat ligt een kleine driehoekige moestuin en ten westen en ten zuiden (zoals ook later het geval zal zijn) strekken zich ruime moestuinen uit, bestemd voor respectievelijk de heer en de boer. Het plan moet dus zijn opgesteld met een bewoning door de eigenaar voor ogen.

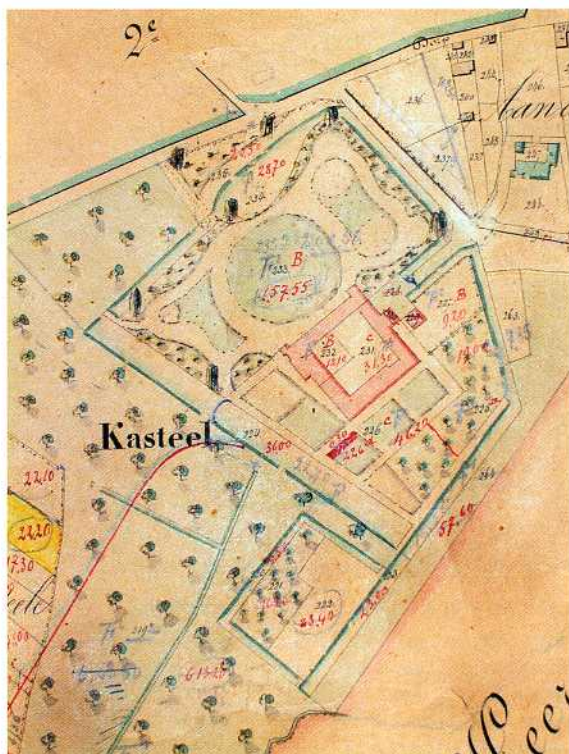
Te oordelen naar de stijl zou het plan, dat archaische elementen met nieuwe combineert, van rond 1780 kunnen dateren, de periode waarin Florimond Claude Charles de Mercy Argenteau (1727-1794) in Parijs verbleef en heer van Veulen was.

REGELMATIG, ONREGELMATIG

Het ontwerp is ongetwijfeld een vastelandse interpretatie van wat een '*jardin anglo-chinois*' wordt genoemd, het vroegste type van onregelmatige tuin in onze gewesten. Deze vroegste Engelse tuin was geïnspireerd door Chinese modellen en werd gepropageerd door de publicatie van William Chambers' *Designs of Chinese Buildings* (1757) en *A Dissertation on Oriental Gardening* (1772)(46). Het ontwerp staat ver af van de Engelse tuin in de meer 'natuurlijke' Capability Brown-stijl die op dat moment in Engeland gangbaar was en slechts langzaam het vasteland zal veroveren.

De ontworpen tuin is van het type dat de ergernis opwekte van Thomas Blaikie, een tuinman met Schotse roots en een Engelse opleiding die voornamelijk in de streek rond Parijs bedrijvig was in het laatste kwart van de 18de eeuw. Hij ontwierp en legde tuinen aan voor de Franse adel (Monceau, Bagatelle), was geïnteresseerd in botanie en bemiddelde zelfs voor Engels huis- en tuinpersoneel; er heerste toen immers in Frankrijk een ware anglomanie. Als onderdeel van hun domein vroegen zijn opdrachtgevers hem een *Jardin anglais* te creëren naast hun klassieke parterretuinen. In zijn dagboeken leest men Blaikie's onverbloemde mening over de eerste continentale versie van de Engelse tuin: dat er in Frankrijk niet het minste besef heerst van

► Het plan van 1852 met het ingetekend en voor zijn tijd typische parkje (het noorden ligt links)

wat een Engelse tuin is, dat er geen aandacht bestaat voor de relatie tussen huis en tuin, dat er geen oog is voor uitzichten en perspectieven, dat de wandelpaadjes er te smal, te talrijk en volstrekt zinloos zijn, dat men vergeet dat een domein één geheel vormt. Over zijn opdrachtgever in Bagatelle voegde hij er nog aan toe dat '*au fond le comte d'Artois*' meer in vrouwen dan in tuinaanleg was geïnteresseerd (47). In zijn commentaar op een door Jean Marie Morel (1728-1810) aangelegde tuin hoort men hoe hij het ziet (48): '... eenvoudige hellende gazons door schapen onderhouden, een waterpartij in de vorm van een rivier in een landelijke omgeving, een aangename oprit en een uitgestrekt park voor wandelingen met kleine rijtuigjes ...' (49). Dat is in Veulen niet het geval.

► Een opname van rond 1880-1900 met het kasteel, de blinde achtergevel van de serre rechts ervan en het park op de voorgrond (Archief Monumenten en Landschappen)

▲ De kaart van het Dépôt de la guerre (1871) geeft voor het kasteeldomein van Veulen weinig verschil met de eerste kadasterkaarten (Brussel, Nationaal Geografisch Instituut)

De overgang naar de nieuwe landschappelijke stijl in de tuinkunst gebeurde in stappen en de eerste (hier rond 1780) is blijkbaar het samengaan in één domein, van de oude, regelmatige stijl (dus parterre-tuinen met broderiewerk, gesnoeide hagen en bosquets) met de nieuwe, onregelmatige stijl (een 'Engelse' tuin met gras, kronkelpaden, losse struiken, bloeiende heesters en fabriekjes). Dat valt in dit ontwerp voor Veulen vast te stellen, maar ook in het privé kasteeldomein van prins-bisschop Charles François de Velbruck in Hex (Heks, Heers) (50). Het contrast tussen beide tuinen, de verrassing van het nieuwe en het ongewone, de verwondering over de uiteenlopende vormen van de natuur tijdens één en dezelfde wandeling, moet tot de attractiepunten hebben behoord die de opdrachtgevers en hun ontwerpers hebben nagestreefd.

HET KADASTER ALS BRON

Kort na de aankoop liet François Joseph de Donnea een perceelsgewijs plan van zijn bezittingen in Veulen opmaken; het is nu bewaard in het huisarchief (51) en gesigeneerd door ene Chevalerie, gedateerd 1810 en correct georiënteerd. Er zijn slechts minieme verschillen met de Ferrariskaart. De twee toegangen bleven onveranderd en ook de strakke grachten. De tuinen, verdeeld in strakke rechthoeken met ten westen een cirkelvorm op het snijpunt van de kruisende paden, liggen tussen de grachten en de drie boerderijvleugels. Er is een kleine, niet meer bestaande uitbouw aan de noordoostelijke toren en de nog bestaande uitbouw van de noordelijke vleugel was er nog niet. De opsplitsing van de binnenkoer was nog niet gerealiseerd, evenmin de

muur en het erfje bij het pachterhuis. Het perceel ten oosten is nog boomgaard, maar enkele portloodlijnen vormen een slingerende wandeling tussen stuikgewas, links en rechts van de oprit, vermoedelijk de voorbereiding van het vroeg-landschappelijk parkje dat kort daarop zal worden aangelegd op het terrein dat in het 18de-eeuwse ontwerp leeg is.

Het Vóór-primitief kadasterplan – dat we 1810-1815 dateren en dat een andere oriëntatie bezit (het noorden ligt rechts) toont aan dat er in deze periode een eenvoudige vroeg-landschappelijke aanleg gebeurde en dat de functionele scheiding op de binnenkoer en de afbakening van het erfje toen werden gecreëerd. Het Primitief plan (het noorden ligt links) dateren we vóór 1830, het jaar van de kadastrale Verzamelkaart (52). Dankzij de primitieve legger van 1841 kennen we het grondgebruik (53), dat slechts van het plan van 1810 verschilt voor perceel nr. 233; dat is geëvolueerd van boomgaard naar 'lusttuin', één van de termen waarmee het kadaster vroege landschappelijke parkjes aanduidt.

Het domein bevindt zich tussen een grote boomgaard (nr. 219, meer dan 6 ha) en de dorpsbebouwing. De ringgrachten (percelen nr. 223 en 224, als vijver), zijn strak en hoekig, maar in de oostelijke hoek valt er een 'verslapping' van de vorm te bespeuren, bedoeld als vijver in het vroeg-landschappelijk parkje, situatie die tot vandaag bestaat. Binnen de grachten is er een duidelijke functionele opdeling. Ten oosten van het kasteel (nr. 232) strekt zich (net zoals vandaag) de lusttuin uit (nr. 233 en 235) en de wandelweg die er nu doorloopt herkennen we in de stippellijnen op de Vóór-Primitieve kaart. Die lijnen volgen een U-vorm, die vertrekt van de kasteelpoort, eindigt bij de brug van de ingangsdreef en in de oksel bij de vijver over een (nog bestaande) kleine verhevenheid (met een prieeltje?) loopt. De toegangsdreef reikt op het Vóór-primitief plan tot bij de kasteelpoort, zoals de Corswarem het tekende. De bedrijfsgronden, namelijk een boomkwekerij (nr. 225, als tuin), een moestuin (nr. 226) en een bouwlandje (nr. 227) beslaan de zone aansluitend bij de boerderijvleugels (nr. 229) met het pachterhuis en het brouw- en bakhuis (respectievelijk nr. 231 en 230). Zoals het in de kadastrale stukken ter voorbereiding van de schattingen heet, was de moestuin *'met vijvers omringd, bezorgd door eenen tuinman, op goeden grond gelegen en eigen tot het teelen van alle soorten van fijne groenten'* (54). Verder is er nog weide en hooiland (nr. 264 en 265). Het plan van 1810 en het Vóór-primitief kadasterplan illustreren ook goed

▲
Het ontwerpplan
gesignd
E. Galoppin
(Privé-bezit de
Donnea)

het belang van bomen: ze zijn in enkele of dubbele rij geplant langs de eigendomsgrens ten oosten en ten westen, langs de gekanaliseerde rechte beek en langs een deel van de grachten. De boomkwekerij en het bouwland (nr. 221 en 222), in hun eigen grachten (nr. 220, als vijver) vormden voorheen nog samen één grote boomkwekerij die als perceel (met enige goede wil) een verre echo is van de 'watertuin' op het ontwerpplan; het gegeven is echter te schamel om het te interpreteren als een aanzet van realisatie. Tenzij het een overblijfsel is van een oudere toestand die de drie 19de-eeuwse percelenplannen en het 18de-eeuwse tuinontwerp gemeen hebben?

Het huisarchief bewaart ook een documentair interessant kadastraal plan van 1852 gesignd L. Lejeune. Rond het kasteeldomein liggen nog steeds boomgaarden, men herkent de ringgrachten en de oostelijke vijver met de brug over de oprit, de omgrachte boomkwekerij, de gekanaliseerde beek en haar parallelle loop op de eigendomsgrens, de moestuinen nu met een dienstgebouw en tenslotte het gedetailleerd getekende parkje. Het vertoont een typische aanleg voor het midden van de 19de eeuw. De groene, golvende rand van struiken en geboomte wordt op de hoeken benadrukt door treurwilgen. Golvende paden determineren een rond gazon, geaxeerd op het kasteel en aan weerszijde twee secundaire grasveldjes met respectievelijk ovale en ronde bloemenperken. Hierin kan men zich de als tapijtwerk uitgeplante veelkleurige éénjarige voorstellen, de gebruikelijke bloemencorbeilles van die tijd.

Dezelfde sfeer spreekt ook uit een foto van het begin van de 20ste eeuw, genomen uit het oosten. Men

ziet enkele oranjeboompjes in kuip en een gevulde bloemenrand tegen de witgekalkte bakstenen gevel van het kasteel, rechts achteraan de blinde achtergevel van het serretje in de moestuin en op het voorplan de bomenrand en het grasveld van het park.

Op de kaart van het *Dépot de la guerre* van 1871 en op die van het *Institut Cartographique Militaire* van 1904 is het kasteeldomein in oppervlakte, structuur en samenstelling nauwelijks veranderd. Maar het 8-vormig pad in het oostelijk parkje is anders dan op de kaart van 1852. Werd het in de tussentijd – bijvoorbeeld rond 1880 toen ook de binnenhuisinrichting werd aangepast –, nog eens hertekend? of bestond ook de schets van 1852 enkel op papier?

GALOPPIN, GALOPPIN!

Het grondbezit van de familie de Donnea in Veulen was tegen 1912 aangegroeid tot 113 ha (55). Het kasteeldomein reikt nu, dankzij de verwerving van de percelen die in 1841 (56) nog toebehoorden aan verschillende boeren, dagloners en kleine ambachtslieden uit het dorp, tot aan de Veulenstraat. Fernand de Donnea (1867-1949), die in 1911 Veulen erfde, moet voor deze noordelijke uitbreiding een aanlegplan hebben besteld en als voorbereiding zelf een opmeting (57) van de aanwezige bomen in het oostelijk parkje hebben gemaakt, gedateerd 'Fologne, 15 december 1915'. Een groot aantal bomen die hij situeerde (maar niet heeft opgemeten, helaas) bestaat trouwens nog en ze behoren tot de oudste van het domein, opklimmend tot tweede helft van de 19de eeuw. De bomen werden aangeduid op een potloodschets met de 8-vormige weg waarop ook de kasteeltoegang aan de Veulenstraat in zijn vormgeving van ca 1880 herkenbaar is. Werd rond 1880 ook het parkje herzien?

De opmeting van 1915 lezen we als een voorbereiding op het niet gedateerd 'Plan de la propriété appartenant à Monsieur le chevalier de Donnea Château de Fologne à Heers', en onderaan: 'dressé par le soussigné architecte paysagiste E. Galoppin' met zijn handtekening (58).

Ook deze informatie stelt ons voor raadsels. Emile Edmond Galoppin (1851-1919), hoofd van de gemeentelijke beplantingsdienst in Schaarbeek, is bekend als de ontwerper van het landgoed Groenenberg te Sint-Pieters-Leeuw (59), van de Ambiorixsquare, het Leopoldspark en het Josaphatpark alle drie in Elsene. Edmond Galoppin (dezelfde?) was actief in Waals Brabantse kastelen en ook in

de domeinen van Massogne (**Ciney**) et Senenne (**Anhée**) (60). Ook in het Gasthuisbos in Schulen (Herk-de-Stad) wordt de bestaande laat-19de-eeuwse aanleg toegeschreven aan E. Galoppin (61).

Jean Joseph Antoine Galoppin (1864-1941), tekende in 1917 het ontwerp voor het park van Kerkom (Kerkstraat te Lubbeek) en rond 1930 een ontwerp voor De Leenberg, een ander domein in Lubbeek. De ontwerp- en tekenstijl van het Veulense plan is erg verwant met dat van Kerkom (62). Toch is het Veulens plan (uit dezelfde periode als dat van Kerkom) niet ondertekend door J.J.A. maar door E. Galoppin! Om de verwarring te vergroten: er was begin 19de eeuw in het Luikse nog een familie van die naam als plantenkwekers actief; ze leverde bijvoorbeeld planten voor het kasteel van Houx in 1836-1838 (63). Behoorde de Veulense E. Galoppin misschien tot deze familie?

Er bestaat een grote overeenkomst tussen het Galoppinplan (het noorden ligt links) en het orthofotoplan van 1984, dat haast niet verschilt met de toestand vandaag. Men herkent de constanten in het domein: de smalle zuidelijke grachten; de noordelijke grachtarm die om de aansluiting tussen oud en nieuw te verzekeren, een deel van zijn tracee is verloren, zoals op het plan voorzien; de lossere, als vijver opgevatte oostelijke gracht; en de rechte laan naar de kasteelpoort. De 8-vormige paden in het oude parkje werden in het ontwerp overgenomen. Verder valt op dat ook de overzijde van de Kasteelstraat en van de Veulenstraat in het ontwerp werden betrokken; de oostelijke oprit zou als dreef verder oostwaarts worden doorgetrokken en de bestaande *demi lune* van 1880 zou een repliek krijgen aan de overzijde van de straat. Aan de Veulenstraat werd de reeds beschreven nieuwe noordelijke toegang gecreëerd met een gebogen oprit naar het kasteel, tussen de beboomde nieuwe grasvelden. Een wandelweg met ruime bochten slingert door het terrein, doet er alle onderdelen van aan en verbindt de nieuwe oprijlaan en de reeds bestaande paden in het oude oostelijk parkje. Zo vormen zich verschillende grasvelden met afgeronde vormen. In de rand en op het snijpunt van de paden worden struikmassieven, solitaire bomen en, dicht bij het huis, kleurrijke bloemperken voor éénjarigen voorzien.

Bij het ontwerp werd geen gedetailleerd aanplantingsplan geleverd, de keuze van de bomen gebeurde veeleer volgens goeddunken van de opdrachtgever, rekening houdend met de conditie van het terrein, dat vooral ten westen erg nat is en dat plaatselijk een erg dunne vruchtbare laag bezit. Sommige bomen, zoals de eiken bij de nieuwe toegang bijvoorbeeld, zijn kwekelingen van het kasteel van

De brug en de oude oostelijke grachtarm die als landschappelijke vijver dienst doet in het parkje aan de Kasteelstraat

► De nieuwe oprijlaan van Galoppin, eindigend in de schaduw van de zomereik, het knooppunt van de drie tuinen van het park van Yeulen (foto O. Pauwels)

Jannée (Haversin), vanwaar de echtgenote van Fernand de Donnea, Galoppins opdrachtgever, afkomstig was (64).

HET KASTEELPARK VANDAAG

Het park valt vandaag uiteen in drie ook visueel duidelijk te onderscheiden zones: het oostelijk parkje, de nuttuinen ten westen van de gebouwen en de noordelijke uitbreiding. Hun raakpunt is gemarkeerd door de monumentale solitaire zomereik met respectabele stamomtrek, veilig op enige afstand van de noordoostelijke hoektoren. Hij heeft een mooi uitgegroeide kruin en speelt in het park de hoofdrol.

De oostelijke parkruimte aan de Kasteelstraat is het vroeg- landschappelijk parkje, uit het begin van de 19de eeuw, al is de begroeiing en het uitzicht waarschijnlijk niet meer helemaal dezelfde als toen. De behouden grachtarm, aanvankelijk door een bron gevoed en ondergronds in verbinding met de andere armen, doet dienst als vijver. Die hoort, samen met de 18de-eeuwse brug en de beeldbepalende oudste bomen tot de attractiepunten. Ook de zuidelijke, smalle gracht en haar haakse oostelijke arm bleven

bewaard. De grachten en de vijver werden onlangs ontslibd. Het ruime grasveld aan de voet van het kasteel, wordt zoals eertijds in twee gesneden door de toegangsdreef en heeft in de rand bij het kasteel uitgespaarde plantenbedden voor rozen (65). Het wandelpad van begin 19de eeuw bestaat nog steeds en maakt deel uit van het 8-vormig padenpatroon. Op het heuveltje in de zuidoostelijke hoek stond een sokkel, die bedoeld was voor een Diana waar aan de overkant van de vijver een Apollo met boog en pijlkoker aan beantwoordde. Beide beelden waren in terracotta en sneuvelden de laatste jaren van de 20ste eeuw (66). Bij het noordelijk wandelpad (deels overgroeid met gras), ligt een ovaal perk van oude, maar regelmatig geknotte vederesdoorn (*Acer negundo*), een zeldzaamheid.

Van de gebogen wandelpaden in de uitbreiding blijft enkel de oprijlaan over. De randen zijn ook hier beboomd, zodat men van bij het kasteel en over de weiden een mooi en breed perspectief heeft op de gevarieerde vormen en kleuren. De huidige toestand wijkt af van Galoppins voorstel: er zijn geen struiken meer en de noordoostelijke hoek die voorzien was als een doorzicht omkaderd door twee kleine constructies, is nu dicht beboomd. Anderzijds is er wel naar het noordwesten een doorzicht

▲
Ansichtkaart
(midden 20ste
eeuw) vanuit het
noordoosten, met de
eik op het
knooppunt van de
drie tuinen
(Archief
Monumenten en
Landschappen)

op het agrarisch landschap, omlijst door twee bruine beuken.

De voor de helft bewaarde noordelijke gracht is omringd door een weelderige begroeiing, onder meer een rij van acht fijnsparren en een taxushaag (*Taxus baccata*). Hazelaars groeien bij de schuur. De voormalige moestuin met hekje is nu een grasveld, waarin een rij van tweemaal zes hoge rozenstaanders van smeedijzer overblijven. Samen met de muren (met mooi afgewerkt oculus) van de reeds gesignaleerde kleine serre, herinneren ze aan de hoogdagen van de moes- en bloementuinen in kasteeldomeinen, een tijd die ook voor Veulen voorgoed voorbij is.

Chris De Maegd is erfgoedconsulente bij de Afdeling Monumenten en Landschappen

EINDNOTEN

- (1) We zijn dank verschuldigd aan: mevrouw N. de Harlez de Deulin, collega G. Paesmans, de heren Fr. en F. de Donnea, de heer C. Engelen, de heer J. Vogel, voor: steekproeven in de archieven, inlichtingen, aanvullingen, uitleningen en correcties en niet in het minst ook aan collega Myriam Van den Broeck, met wie we samenwerken in het arrondissement Borgloon voor de Inventaris Historische Tuinen en Parken in Limburg, waarvan dit artikel een herwerkte versie is.
- (2) De gevels en bedakingen van het kasteel van Veulen met het herenverblijf en de hoeve werden als monument beschermd en de omgeving (omvattende park, vijvers en moestuin, voor zover ze binnen de grachten zijn gelegen), als landschap, op 23 juni 1960.
- (3) Verder gericht onderzoek over Veulen dringt zich op in de archieven van de familie Mercy, Argenteau en Claes, verspreid in verschillende fondsen in de Rijksarchieven van Luik en Namen en in de Verenigde Staten. Ook in het kasteel van Tillier (Fernelmont) zou archief van de familie de Mercy over Veulen, afkomstig van hun rentmeesters, bewaard zijn, zie J. PURAYE (ed.), *Paris, ce 10 germinal an V. Lettres de Gilbert Claes à son père à Fologne. 1797-1799*, Paris, 1957. Steekproeven gebeurden door N. de Harlez de Deulin en J. Vogel.
- (4) Zie C. DE MAEGD, *Het kasteeldomein van Heers, een boeiend monument*, in M&L, 22, 2003, nr. 5, p. 4-24.
- (5) Heers, Huisarchief Kasteel van Veulen, "Copie pour rester à Fologne de l'inventaire des registres, documents, papiers et lettrages de la ferme, seigneurie et chateau de fologne. Item du moulin de Wijngarde avec ses prairies et terres et en sus de 2 rentes, dont celle de fl. 464.35 m'a été remboursée et des Acquets", niet chronologisch geordende inventaris gedateerd 1820 met latere aanvulling. De huidige, rechte loop van de beek is vermoedelijk het resultaat van een kanalisatie.
- (6) *Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur*. Deel 14N4, Brussel, 1999, p. 341-245. B. SELFSLAGH, *Historische nota*, in L. VAN HERCK, *Restauratiedossier. Restauratie daken. Herenhuis kasteel van Veulen*, 1985 (Archief Monumenten en Landschappen), overgenomen door architectenbureau B. VAN LOON, *Restauratie van het kasteel van Veulen*, 2001.
- (7) I. DE STEIN D'ALTENSTEIN, *Annuaire de la Noblesse de Belgique*, 1877, p. 61-64, 77, 81. E. POSWICK, *Histoire de la seigneurie libre et impériale d'Argenteau*, Brussel, 1905, p. 107. Zie ook voetnoot 22.
- (8) Biographie Nationale, 1897, kol. 455-458; E. POSWICK, *Histoire de la seigneurie libre et impériale d'Argenteau*, Brussel, 1905, p. 144-151.
- (9) In P.L. DE SAUMERY (?), *Les Délices du pays de Liège*, deel 4, Luik, 1744, p. 56 beschreven als een kasteel 'dans le gout moderne' met dubbele enfilade van zes vertrekken met vestibule en belangrijke tuinen.
- (10) Biographie Nationale, 1897, kol. 462-495; E. POSWICK, *Histoire de la seigneurie libre et impériale d'Argenteau*, Brussel, 1905, p. 151-160.

▲ De monumentale
Zomereik speelt een
belangrijke rol
in het park
(foto O. Pauwels)

- (11) Biographie Nationale, 1897, kol.462-495. J. PURAYE (ed.), *Paris, ce 10 germinal an V. Lettres de Gilbert Claes à son père à Fologne. 1797-1799*, Paris, 1957. Biographie Nationale, 1897, kol.462-495.
- (12) F.G.C. BETERAMS, *The High society belgo-luxembourgeoise au début du gouvernement de Guillaume I roi des Pays-bas 1814-1815*, Wetteren, 1973, p. 382, 395, 396. Biographie Nationale, 1897, kol.495-496.
- (13) D. DE DONNEA, *Les Donnea, maîtres des forges et négociants en fer au pays de Liège au 17e, 18e et 19e siècles*, in *Le Parchemin*, speciaal nr., december 1978, p. 213, 221, 240, 248, 315.
- (14) Zie *Historische Tuinen en Parken van Vlaanderen. Provincie Limburg: Gingelom, Halen, Herk-de-Stad, Nieuwerkerken, Sint-Truiden*, Brussel, 2003, p. 26.
- (15) In de inventaris (zie voetnoot 5) is vermeld onder nummer 116: "25 september 1809: *Vente de la ferme, bois et seigneurie de Fologne ...*". Opvallend is dat er geen sprake is van een kasteel.
- (16) L. VAN HERCK, Restauratiedossier 1985, o.c., p. 6.
- (17) Zie *Bouwen*, o.c., p. 341.
- (18) Sporen van gedichte vensteropeningen en herstelling van metselwerk vindt men in de bovenbouw van de torens en in de erfzijdegevels; het metselwerk rechts van de poorttravee is anders dan links en ook inwendig verschillen de baksteenformaten. De fundering van de niet onderkelderde zuidelijke toren is als hoekmassief aanwezig in de naburige kelder; de noordelijke toren is wel onderkelderd. De richting van de brede bakstenen gordelbogen, die de keldergewelven ritmeren in een snelle opeenvolging, loopt anders in het linker dan in het rechter deel. Ook in het dak-

- gebinte treft men verschillend geconstrueerde spantbenen aan en sporen van oude herstellingen en van een vorige restauratie.
- (19) Na de restauratie verwijderd en opgeslagen.
- (20) Hetzelfde wapen, zonder militaire attributen vindt men ook op een haardplaat in een schouw met mantel van ca 1880.
- (21) Hij was, volgens zijn aantekening, in Veulen toen de Donnea al eigenaar was.
- (22) Hun zoon Robert Ernest d'Argenteau, heer van Veulen, was in 1690 de erfater van Florimond Claude de Mercy. Zie E. POSWICK, *Histoire de la seigneurie libre et impériale d'Argenteau*, Brussel, 1905, p. 107.
- (23) Maastricht, Gemeentearchief, Processen, Archief van de Brabantse Commissarissen-Deciseurs 397.
- (24) P.L. DE SAUMERY (?), *Les Délices du pays de Liège*, deel 4, Luik, 1744, p. 240.
- (25) Rijksarchief Luik, *Fonds de famille Mercy-Argenteau*, voorlopig nummer II IRC 2789. Niet gedateerd document met een overzicht van de pachtvoorwaarden van 1743 tot 1775.
- (26) ID., in de koop van 1809 waren begrepen de hoeve, vijvers, landerijen, weiden en bos, samen 76 ha, en ook de watermolen Wijngaarde met zijn aanhorigheden en 8 ha land. Expliciete vermelding van een kasteel is er niet.
- (27) J. PURAYE (ed.), *Paris, ce 10 germinal an V. Lettres de Gilbert Claes à son père à Fologne. 1797-1799*, Paris, 1957, p. 12-14. En steekproef in het Rijksarchief te Luik.
- (28) Hasselt, AK, Bundel Veulen, 'Vorbereidend werk tot de schatting, Tabel', 27 mei 1841.
- (29) C. DÜREN-VIGNAUX, *Un papier peint du XVIIIe siècle au château de Fologne*, in *Maisons d'hier et d'aujourd'hui*, 1994, nr. 4, p.27-31. In de slaapkamer was het papier op doek gemaroufleerd; mogelijk is het door Florimond C.C. de Mercy Argenteau uit Parijs meegebracht.
- (30) De kelder onder het groot salon werd niet dichtgegooid, maar kreeg haaks op de gevel gemetselde muurtjes waarop de nieuwe vloer rust, ter vervanging van de oorspronkelijke brede gordelbogen (zie voetnoot 17).
- (31) Hasselt, Archief van het Kadaster (AK), Opmetingsschets 1885 nr. 1.
- (32) Id., Opmetingsschets 1912 nr. 2. Toen ook werd de schouw in neo-Vlaamse renaissancestijl in de vestibule geplaatst.
- (33) Id., Primitief perceel nr. 231.
- (34) Zie voetnoot 51.
- (35) Hasselt, AK, Vóór-primitief plan 'Fologne, Section A dite à l'ouest', niet gedateerd, geen naamvermelding en beschadigd. Primitief plan, Veulen, Sectie A enig blad door C. Moers, 'kweekeling' (landmeter in opleiding), niet gedateerd. Verzamelplan van Veulen door A.J. Modave, op het land geëindigd 28 Maart 1830, dus de datum antequam voor het sectieplan. Er is een tweede, niet gedateerd Verzamelplan met een andere oriëntatie door dezelfde landmeter, vermoedelijk uit de herzieningsperiode van het kadaster in 1841.
- (36) Id., Bundel Veulen, Vorbereidend werk tot de schatting, Tabel, 27 mei 1841.
- (37) Id., Opmetingsschets 1912 nr. 2.
- (38) Id., Primitief perceel nr. 228, als weide.
- (39) Informatie van de heer Fr. de Donnea.
- (40) In 2002 was het gebouw ruïneus, vandaag is het hersteld, de restauratie van de gewelven is gepland, maar de schouw werd afgebroken.
- (41) Hasselt, AK, Opmetingsschets 1865 nr. 1.
- (42) Id., Artikelsgewijze legger.
- (43) De bewaarplaats van het origineel is onbekend. De familie de Donnea ontving jaren geleden een foto van het plan via wijlen ridder Laminne de Bex (Gotem, Borgloon), waarvan nu een scan bestaat.
- (44) Dat is tenminste onze, op een zwart-wit foto gebaseerde interpretatie, die door het origineel misschien kan ontkracht worden.
- (45) A.J. DEZALLIER D'ARGENVILLE, *La théorie et la pratique du jardinage ou l'on traite à fond des beaux jardins ...*, (1709); we raadpleegden de heruitgave van de tweede editie van 1749, Parijs, 2003. Tussen 1709 en 1769 kende Dezallier 16 heruitgaven, wat de populariteit ervan tot voorbij halfweg de 18de eeuw bewijst. In de tweede helft van de 18de eeuw werd het pas verdrongen door talrijke werken over de 'Engelse' tuinen.
- (46) In de inleiding op dit laatste werk vermeldt de auteur dat de Engelse tuinstijl, maar dan misverstaan, ingang begint te krijgen op het vasteland. We raadpleegden de recente Franse vertaling: W. CHAMBERS, *Dissertation sur le jardinage de l'orient*, Saint-Pierre-de-Salerno, 2003.
- G. JELICOE e.a., *The Oxford companion to gardens*. Oxford, New-York, 1986, p. 298-299; M.-H. BENETIERE, *Jardin – vocabulaire typologique et technique*, Paris, 2000, p. 49. Een nog bestaand vroeg voorbeeld van een dergelijke tuin is het Groot Asdonk in Tessenderlo (deels in de provincie Brabant, deels in Limburg), opgenomen in C. DE MAEGD (red.), *Historische Tuinen en Parken van Vlaanderen. Provincie Limburg, deel 2* (uitgave in productie) en ook in het Vlaams Brabantse deel van de inventaris onder redactie van R. DENEFF.
- (47) T. BLAIKIE, *Sur les terres d'un jardinier. Journal de voyages, 1775-1792*, Besançon, 1997. Vertaling uit het Engelse origineel van enkele van zijn commentaren, alle uit de jaren 1777-1789: "quelque pitié ..., de nombreuses absurdités ..., cette affaire ridicule ... pas de goût pour les points de vue ...", p. 166, 178, 189, 194; 198 en 202.
- (48) In casu de tuinen van Guiscard. Morel is auteur van *Théorie des Jardins* (1776). Ook de tuinen van Ermenonville, waaraan Morels naam eveneens verbonden was, droegen Blaikies goedkeuring weg.
- (49) T. BLAIKIE, o.c., p. 195.
- (50) Artikel in voorbereiding.
- (51) Gekleurd plan met opschrift links 'Plan géométrique de la commune de Fologne levé et dessiné par mr Chevallier en 1810' en boven de tabel rechts: 'Désignation des propriétés appartenantes à monsieur Joseph André Dedonnea de Fologne et leur contenance'. De percelen zijn genummerd; de omcirkelde nummering is die van het Primitief kadasterplan en moet naderhand zijn toegevoegd.
- (52) Zie voetnoot 35.

- (53) We citeren de perceelnummers van het Primitief plan.
- (54) Hasselt, AK, Bundel Veulen, 'Voorbereidend werk tot de schatting, Tabel', 27 mei 1841.
- (55) Id., Artikelsgewijze legger, art. nr. 726.
- (56) Id., Primitieve perceelsgewijze legger.
- (57) De paraaf D. staat onder de datering in de rechterbovenhoek.
- (58) Ingekaderd in het bezit van de heer F. de Donnea. Naar verluidt gebeurde de aanleg volledig manueel, tijdens de oorlogsjaren en door enkele dorpsbewoners.
- (59) Zie R. DENEFF (red.) e.a., *Historische tuinen en parken van Vlaanderen. Inventaris Vlaams-Brabant. Onuitgegeven deel.*
- (60) Informatie van N. de Harlez de Deulin.
- (61) Zie C. DE MAEGD (red.) e.a., *Historische Tuinen en Parken. Inventaris Limburg: Gingelom, Halen, Herk-de-Stad, Nieuwerkerken, Sint-Truiden*, Brussel, 2003, p. 100 en 102.
- (62) Gepubliceerd in R. DENEFF (red.) e.a., *Historische tuinen en parken van Vlaanderen. Inventaris Vlaams-Brabant: Bierbeek, Boutersem, Glabbeek en Oud-Heverlee*, Brussel, 2004, p. 16.
- (63) Informatie van N. de Harlez de Deulin.
- (64) Informatie van de heer Fr. de Donnea.
- (65) De hier tot 2002 opgestelde sokkels en de betonnen vazen aan de voet van het kasteel, afkomstig van de balustrade van de gaanderij van 1910, zijn nu verwijderd en opgeslagen.
- (66) Informatie van de heer Fr. de Donnea.

**"CEPRO", DE NIEUWE NAAM
VOOR EEN HISTORISCHE
TRADITIE.**

*Gebruiksklare pleistermortels
op basis van zuivere,
natuurlijk hydraulische kalk.*

Kasteel te Wannegem - Lede

*Traditionele kaleimortel
"Cepromill" op basis van
zuivere, natuurlijk
hydraulische kalk.*

Verrebeekmolen te Brakel

*Kalkverf "Fresco" op basis van
geselecteerde vette luchtkalk en
inerte pigmenten.*

Bijgebouwen, Klein Seminarie te Sint-Niklaas

*Voeg- en metselmortels, basispleisters, afwerkpleisters,
zoutbestendige, vochtregulerende en isolerende pleistersystemen.
Traditionele afwerkingen: Marmorino, Arriccio, Silicato,
Silicaatverf,...*

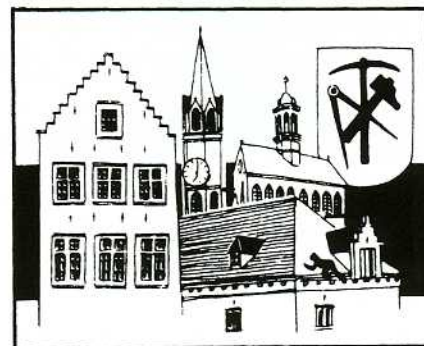
P.E.C. INTERNATIONAL nv

Voor informatie over onze Cepro producten
of projectadvies, neem vrijblijvend contact op:

Tel.: 03/776.84.39

MOREELS NV

Specialiteit restauratie
historische gebouwen & kerken

Natuur & kunstleien - pannen & asfalt

Restauratie van glasramen
van kerken en partikulieren

Eigen ontwerpen

43 Jerusalemstraat
9420 ERPE-MERE

Tel. 053-84 83 70 • Fax 053-83 33 65

E-mail: moreels.nv@belgacom.net